

Nedrustning – ett omöjligt uppdrag?

Hans Blix, tidigare utrikesminister (FP) och generalsekreterare för Internationella atomenergiorganet IAEA berättar om sina erfarenheter inifrån FN:s vapeninspektion i Irak samt diskuterar möjligheterna för fred och nedrustning i dagens värld i.

ABF-huset 2 november 2010 i regi av ABF Stockholm och PRO Kultur.

Hans Blix inledde med att säga att det inte var särskilt svårt att le lite vemodigt när man läste de många välmenande men i stort sett verkningslösa resolutioner för att mildra krigets verkningar som producerats sedan starten i och med den första Haagkonventionen 1899. Då förbjöds projektiler mot luftballonger och vid sekelskiftet även dum-dumkulor.

Han tog sedan ett raskt hopp till 1945 då FN beslöt att väpnat våld mellan stater måste ha säkerhetsrådets tillåtelse och endast fick ske vid väpnat angrepp – ett beslut som naturligtvis har kringgåts många gånger, senast i samband med USA:s angrepp på Irak 2003 då man helt enkelt körde över säkerhetsrådet. Ett annat exempel var den amerikanska krigföringen i Vietnam 1971-1972 då bl a Röda korset kämpade mot sk områdesvåld, dvs det våld som drabbade kringliggande områden – numera var förstås de laserstyrda bombplanen det största hotet mot civilbefolkningen. Han talade också om höghastighetskulor, som införts av Nato, förmodligen för att de var lättare att bära men som ändå orsakade mindre skador på dem som träffades då de inte stannade i kroppen. Ett annat exempel var förbudet mot giftgas som inte använts mellan stater efter 1925 men väl inom stater, exempelvis av Saddam Hussein mot inhemska motståndare i Irak. En radikal innovation var de fredsbevarande operationerna i olika krishärddar och krigszoner som infördes av Dag Hammarskjöld och som kräver samtycke av båda krigförande parter.

Hans Blix uppehöll sig också utförligt vid kärnvapenfrågan och provstoppsavtalet 1968 som skrivits under av alla utom Israel, Sydafrika, Nordkorea och Iran. Och i januari 2007 hade fyra äldre statsmän i USA, bland dem bl a Henry Kissinger, skrivit en sensationell artikel i Wall Street Journal där de diskuterade vad som krävdes av de nuvarande kärnvapenmakterna för att nedrustningen skall kunna fortsätta. Blix underströk att en mängd sk strategiska kärnvapen förstörts efter förhandlingar mellan Obama och Medvedev – ändå finns 55 000 kärnvapen i världen idag, trots att oerhörda mängder dock förstörts särskilt sedan man vetenskapligt kunnat visa på cesiums destruktiva verkan i atmosfären. Ett seismologiskt samarbete, som från början utarbetats av Alva Myrdal, har fått stor betydelse men trots alla ansträngningar har det nya provstoppsavtalet från 1996 inte ratificerats av de berörda staterna. I stället har man fått ett moratorium – trots allt bättre än ingenting, som han sade. Blix underströk också flera gånger att det finns ett större hänsynstagande, en större försiktighet mellan stater i världen idag, vilket hänger samman med ländernas ständigt ökande beroende av varandra i teknikens och den globala handelsutvecklingens spår. Konflikter om vissa öar, dels mellan Japan och Kina, dels mellan Kina och Ryssland pågår men hålls ändå i schack av ledningarna i dessa länder. Man ser till att det inte ”glider iväg” trots starka nationalistiska rörelser på olika håll. Det stora exemplet på en giganternas kamp där man dock besinnade sig var förstås Kubakrisen på 60-talet.

Förr utkämpades religionskrig – om nu verkligen 30-åriga kriget eller korstågen var sådana – men idag är det föga sannolikt att islam och kristendomen skulle gå i krig mot varandra, ansåg han. Inte heller var det längre aktuellt med krig om gränser mellan länder, även om strider förekommer i Himalaya mellan Indien och Kina och mellan en del stater i Afrika som kolonialismen konstruerat. Något krig inom Europa eller mellan EU och Ryssland trodde han emellertid inte på. Som kollisionspunkter nämnde han Taiwan-Kina, Pakistan-Indien och Mellersta östern men i ingetdera fallet ansåg han att någon risk för världskrig förelåg. Krigsanledningarna har alltså minskat och i den uppblussande striden mellan Georgien och Ryssland tog nog även svenska UD i lite i onödan i sitt fördömande, påpekade han. Det visade sig ju att det faktiskt var Georgien som började och att Ryssland inte hade mycket annat val än att slå tillbaka – de som lyckades medla var här Tyskland och Frankrike som gjorde viktiga insatser.

En annan framgångsrik väg som han brukade rekommendera Kina var skiljedom – där kan man peka på färsk resultat mellan Norge och Ryssland angående kontinentalsockeln i Baerendts hav liksom en gång när Åland gick till Finland trots att befolkningen var emot. Även där var det geografi, historia och juridik som avgjorde och när skiljedomstolen beslutar går det inte prestige i frågan utan man accepterar utslaget, sade han.

Trots minskade krigsanledningar är dock världens krigsbudgetar fortsatt gigantiska, 2009 ofattbara 1 500 miljarder dollar varav 45 %, närmare hälften, finansieras av USA. Kina ligger på 6,6 %, England på 4 %, Ryssland på 6,8 %, Japan, Tyskland, Skandinavien på 3 % vardera. Samtidigt pågår synnerligen kostsamma förberedelser för ett rymdkrig som skulle förstöra GPS, vädersatelliter m m som finns i rymden och som alla har nytta av. Datavirus är en annan fara som skulle kunna förlama hela system. I stället för MAD, termen för ömsesidig förstörelse pläderade han för MED, ömsesidig uppbyggnad för att avvärja nya globala hot som uppvärmning, epidemier, ekonomisk global kollaps. En amerikansk missilsköld trodde han inte på, däremot kanske ett gemensamt sådant skydd mot ”skurkstater” som Nordkorea, vissa trevare var på gång.

Han gick sedan över till att beskriva sitt arbete som FN:s vapeninspektör i Irak inför USA:s angrepp i syfte att med väpnat våld tvinga Irak att överge förmodade massförstörelsevapen. Invasionen skedde 2003 utan FN-sanktion och trots att Blix och medarbetare besökt 700 platser utan att finna några kärnvapen samt även inspekterat tre dussin platser där föregivna vapen skulle finnas – utan att finna någonting. Men det fanns förstås andra skäl till angreppet, bl a att landets ”ondska” skulle stoppas, ett motiv för USA men även förmodligen för Tony Blair och Storbritannien. För egen del trodde Blix att oljan spelade en mycket stor roll liksom rädslan för allianser mellan Irak och andra stater i omgivningen. Dessa bedömningar kostade 100 000 människors livet, men Blix menade att angreppet på Irak var kulmen på den militära makten i världen och inte skulle komma att upprepas. Efter de fyra äldre amerikanska statsmännens omtalade artikel i januari 2007 hade det blivit en alltmera spridd uppfattning att militära angrepp av detta slag var en obsolet form av konfliktlösning och även om många påpekat att Irakkriget innebar en tragisk oförmåga att utnyttja de möjligheter som kalla krigets slut öppnat, togs nu nya initiativ och samtal pågick mellan Obama och Medvedev som verkade lovande. Direkta samtal mellan USA och Iran var också hoppfulla, ett sätt att ”vända på agendan”. Något nytt provstoppsavtal hade visserligen inte skrivits på men man hade ändå kommit överens om en paus och det var bättre än ingenting. Blix kände dock oro för den ”förgiftade” politiska situationen med ökade motsättningar mellan republikaner och demokrater i USA, stora ekonomiska problem i England och den öppna frågan om de 200 kärnvapnen i Europa – ska Nato ta tillbaka dem? De fyller ingen som helst funktion, sade han – utom att spänningen hålls uppe. Samtidigt skymtade tendenser till ett nytt samarbete mellan Nato och Ryssland medan förhållandet mellan Ryssland och Kina förblev spänt. Här fanns en plan från rysk sida att ringa in Kina med hjälp av Indien, Australien, USA och Japan. Mest hoppfullt fann han dock Obamas besked att inget land har rätt att bestämma över om ett annat land ska få inneha kärnvapen – med detta sagt var det också en uppgift för USA att begrunda sitt eget kärnvapeninnehav, menade Obama, och förhoppningsvis föregå med gott exempel som nedrustare.

Till sist kom diskussionen in på Afghanistan där Blix konstaterade att detta krig aldrig hade kunnat föras med hjälp av en värnpliktsarmé – det skulle den allmänna opinionen aldrig accepterat, där utgjorde Vietnamkriget den absoluta slutpunkten. Och varför ville Sverige vara med i Afghanistan? Därför att det är intressant för svensk militär att vara där och lära sig en del om modern krigföring och därför att det är intressant för Sverige att liera sig med västmakterna, läs USA, menade Blix. När USA väl drar sig ur kommer vi också att göra det, sade Hans Blix.

Kerstin Vinterhed